

EVANGYÉLIOMI

PROTESTÁNS LAP.

Megjelen minden héten egyszer pénteken egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt negyedévre 1 frt 50 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt, kétszáz szóig 2 frt, a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr. 3-knál 70 kr. bélyegdíj 30 kr; csakis egyház és tanodát érdeklő hirdetések fogadtatnak el. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Fűvészkert-utca, 1078. sz. a. intézendők.

Az ombodi egyházjogi kérdésre.

Nem nagyítani a bajt, nem élesíteni a sérelmet, ily értelemben nyilatkoztam e. m. gyűlésünkön az ombodi Soltész-féle ügy tárgyalásakor. Mert ha valóban úgy vesszük a dolgot a mint van, nem egyéb az a szolgabíró részéről, a dolog nem értésénél, a lelkész részéről, első felhevülésén uralkodni nem tudásánál.

A mi az egyház tagjai által választott prezsbitérium vagy az egyházi közgyűlés azon joggyakorlatát illeti, hogy vagy szükség, vagy belátás szerint adóztatja meg magát, ró terhet az egyház egyes tagjaira, ezen házi jogot az egyes gyűlekezettől, protestáns felfogás szerint elvitatni nem lehet. Azonban, eme joggyakorlatnál is, szem előtt kell tartani bizonyos méltányosságot, s az egyéni szabadságnak is, mely alapja a gyűlekezeti és sarkalatos törvénye a protestántizmusnak, kell engedni annyit, hogy oly teher alól, mint sok helyt falusi gyűlekezetekben az egyházfíság, olcsóbban menekülhessen; s nem annyira a büntetéstől való félelem, mint inkább az egyház iránti kötelesség indítsa őt, vagy a teher viselésére, vagy a váltság hordozására.

Az egyes egyházközség vagy gyűlekezet prezsbitériumának, közgyűlésének, önmagát illető joggyakorlata vagy szabadságára vonatkozólag, a protestántizmus keretében, csak az amerikai és skót szabadeyházak egyes gyűlekezetei alkotnak maguknak minden fensőbb helybenhagyás mellőzésével, kötelező szabályokat, törvényeket. — Az ilyes szabályok is azonban átalán az egyes egyházak ügyvitele, az évi közgyűlés bírálata alá jó, s ha közhelyeslésre nem talál: elvettetik, s az egyes egyház jobbnak hozására utasítatik. És ez helyesen van így, mert a protestántizmus elvéből következik, hogy az egyesek által hozott szabályok, intézkedések megbíráltassanak, s ha nem jók: az egyház közkerkölesi és társadalmi érdekéből jobbakkal váltassanak fel. Nálunk, a prezsbitériális kormányforma s joggyakorlat mellett is, az egyes egyházak illetén határozatai nem mellőzhetik az egyh. megye, ille-

tőleg e. megyei kormány tudomásul vételét vagy helybenhagyását. — Az ombodi esetről már a prezsbitérium vagy a közgyűlés vezetői — mely első és sokhelyt utolsó izben is a lelkész — úgy látszik, hogy nemcsak a szabályok meghozásában, de azoknak érvényesítésében is, az egyházmegyei kormány mellőzésével akart intézkedni, elégtételt szerezni még akkor is, mikor a világi hatóság, az egyház önrendelkezési jogának az egyházmegyei kormány tudta és beleegyezése nélkül érvényességét, épen nem helytelenül: kétségbe vonta.

Különös szerencsének, s az ügy mélyebb vizsgálásába nem bocsátkozásnak tulajdonítható, hogy a belügy- s kultuszminisztérium, az ombodi egyház és lelkész megkeresésére, megsemmisítette az alsóbb hatóságok végzését, s a hivatalt sértő kifejezésekért, a büntetés alól, az ombodi lelkészt felmentette. Mert az egyházmegye, midőn a megyei bizottság határozata után az ügy hozzá áttétetett: kimondta ugyan, hogy a szolgabírói eljárás érvénytelen s a gyűlekezethez ily keblő szabályt hozni joga van; de ugyanakkor az ombodi lelkészt nemcsak nem menté fel a reá szabott 20 frt bírság alól, sőt eljárása, illetőleg a hivatalt sértő kifejezései felett, nem helyeslését mondotta ki, a mint erre mindnyájan emlékezhetünk.

Mi lett volna itt a teendő? Midőn a szolgabíró, mint katolikus ember, tehát a mi egyházi viszonyainkkal nem ismerős, fölmentette azon egyházfíságra kötelezettet, kit azonban a megyei alispán kötelessége teljesítésére utasított szolgabírói uton: megkeresni a lelkészt egy felvilágosító, a lelkészi hivatal méltóságához illő hangon irt levélben a szolgabírót, vagy hivatalát, s az nem hiszem, hogy a felvilágosításnak nem engedett volna. Ha nem? az egész ügyet betérjeszteni az esperesi hivatalnak, s az megtette volna a további teendőket a nélkül, hogy ily, csak a kellő tapintat hiánya miatt oly országos sérelemnek nevezett ügygyel, a kultusz- és belügyminisztereket búsítani s prot. közigazgatás egyes intézkedéseit oly színben kell vala feltüntetni, mint a mely nem tiszteli eléggé az egyéni szabadságot, s mig kívülről szabadságot követel, saját körében tagjai rányában méltánytalan, sőt erőszakoskodásra is kész.

Egy meg nem jelenésért 5 forint büntetés? semminemű egyházi tekintetekkel össze nem egyeztethető.

A mi a felsőbányai egyháznak, az ombodihoz hasonló nem joggyakorlatát, mert ez más, de szokását illeti, melyet én az e. megyei gyűlésen felhoztam s mely alkalmat adott, úgyszólván felhítt ez ügyhöz való szólásra: ez a következő.

Ugyanis a felsőbányai egyházban, százados régi szokás, hogy két egyházi adót szedő, két felszolgáló vagyis gyűlést összehívó, tanköteles gyermekek tandijaik után járó egyházfiak, kik sem harangozást, sem semmi más szolgálatot nem teljesítenek: az utolsó évben nőültek közül választatnak. Ha pedig állásuk vagy körülményeik miatt, a választást el nem fogadják: az egyházi pénztárba 5 frt váltságdíj fizetnek. Azonban ezen váltság díját, karhatalommal, soha senkin be nem vették. Nincs is erre szükség, mert a ki a szokásos egyházfiságot el nem fogadja, mikor meghívatik elmondja okát, s a legtöbb a váltság pénzt is az egyház pénztárnokának előttünk kézbesíti. Van azonban, ki későn fizet, vagy épen adós is marad. De volt eset a múlt években arra is, hogy egy atyafi határozottan kimondá: nem fizet. Én nem idéztetem a prezbitérium elé, de magamhoz hívtam, még pedig ily formán: köszöntetem, tessék eljönni hozzám egy kis beszédre. Az atyafi eljött, mert arra nem volt eset, hogy a kit hívtam vagy kérttem, az első urtól az utolsó bányászig, el nem jött volna. Én így szólék: kedves atyámfia! azért kértem hogy jöjjön el, mert hallám, hogy sem egyházfi nem akar lenni, sem az 5 frt váltságdíjat nem fizeti meg. Igaz, hogy mi ezt kedves atyámfián törvényesen meg nem vétetjük, de lássa, ez a mi egyházunkban az ujházásoknak becsületbeli, egyházunk iránt való kötelessége. Az édesatyja is volt egyházfi, testvérei is voltak, s én nem hihetem, hogy csak maga legyen, a ki ezt meg nem tenné stb. Megteszem hát én is, mond az illető, kit néhány egyház iránti hűségre vonatkozó szó után elbocsátottam. — Meg is tette, harmadnapra minden további szó nélkül még egyházi adóját is fele részben előre lefizetvén.

A kultuszminisztérium megrovása tehát nem érdekli a felsőbányai házasultakat.

Nem mondom azonban, hogy az emberek mindenütt egyenlő erkölcsűek s szépszerivel meggyőzhetőek. De azt igenis tapasztalás után állithatom, hogy ha a hiveket mi lelkészek, inkább meggyőzni igyekezünk, mint felettök való elsőségünkre, hatalmunkra utalnánk: sokkal inkább célt érünk. — A mi pedig S. cikkének azon pontját illeti, hogy a közleg. bizottságban a róm. kath. többség, a ref. kisebbséget leszavazta: az ilyeneknek hagyjunk békét. Igen helyesen ítél az értelmes római katolikus, midőn a prot. egyházakról nem bírja feltenni, hogy az egyéni szabadságot, egyes gyülekezet, a jog- és szabadságra hivatkozással, méltánytalanul mellőzhesse, vagy épen arcul csapdoshassa.

Minden dolognak megvan a maga határa. Azért e cikkem befejezéseül még csak azt mondom, hogy ha az ombodi egyházat és lelkészt illető ügy mint a közelebb október 4-én tartott e. megyei gyűlésünkön felemlítve volt, szerencsésen dőlt is el, mint a gyűlésen, az ombodi alkalomból, kimondatni kértem, a kül- vagy politikai hatóságokkal szemben, a lelkészek legyenek az egyház joga és szabadságának védelmezői, de mindig ildomosak, tisztesség tudók, magukat indulatoskodásra menni nem engedők; mert különösen hivatalos pecsét alatt küldött levelek vagy ügyiratokban semminemű egyéni indulatoskodásnak nem szabad kifejezést adni. Ez az én nézetem. Az egyházkerület pedig, ha ezen ügy elébe kerül, azt hiszem, hogy a mint kell, az ügyet beható vizsgálat alá vevén, az egyéni, gyülekezeti, miniszteri eljárásokkal szemben a hiányokat megróván, a protestáns álláspontját az egyes gyülekezetek hatáskörében s nemes méltóságában, az egyéni szabadsággal összeegyeztetésében felmutatandja!

Felsőbánya, nov. 3. 1877.

Czelder Márton.

Zsinatügy s reformok.

III.

A gyülekezeti élet emelésére mellőzhetlen segélyeszköz a vasárnap megszentelése. Itt is lelkész és prezbiterek menjenek példával elő. A vasárnap tudata is kezd nálunk kihalni, ott állunk, hogy minden gyülekezetben alakítandó vasárnap-egylet, melynek tagjai mint kovász a tésztában, elevenen tartásuk és terjesztésük az Ur napja megüléséből folyó testi-lelki hasznokat. Itt nagy, a legelső réteggig leható reform kell, ezuttal csakis érintem e felette fontos ügyet. Hol nincs vasárnap, ott kezdődik az önösségi és a földi érdek előbbre tétele a lélek érdekénél, s jó a pogányság utána nyomba.

Egyházi könyvtár is alapítandó minden gyülekezetben, részint hogy ellensúlyoztassék sokszor a legfőbb érdekét aláadó, néha mulattatva romboló könnyű irodalom, részint hogy az olvasás csatornáján is befolyasztassék az igén alapuló szent képző elem. Sokszor jött már a könyvből világosság, maga a reformáció a könyvek könyvéből sugárzott elé. Nekünk e téren egész új irodalmat kell teremteni a gyermekek, ifjak s meglettek számára s itt vallásos színezetű s irányu ezer és ezer példányban elterjesztett népies Lapra is szükség van. A sajtó fegyvere meg nem ragadása által az ige után leghatalmasb eszközt dobjuk el. E téren egyesülteknek kell előállani, melyeket a gyülekezeteknek áll érdekében támogatni.

Felekezeti népiskoláink hulladoznak, kivált ott, hol az „anyaszentegyház e bástyái“ feladattak, amerikai jellegű s modoru vasárnapi iskolák teremendők, s e

tekintetben a nemzetközi vasárnapi iskolai intézkedések nekünk kezdőknek nagy könnyebbitést szerezendnek. — A vasárnapi iskola intézmény biztosítja a jelen és jövő nemzedék vallásosságát, jellemi fejlődését, jobban, mint bármely más mesterséges kezdemény.

B i b l i a m a g y a r á z á s életbeléptetése; nagyobb gyülekezetekben pedig, hitvédelmi és hittérítői természetű felolvasások szervezése, a missiókról tudósítás adások, szóval a formális istentiszteletek mellett és kívül az élőlőszóval és tudományyal is hatás oly tényezők, melyek már másutt jó gyümölcsöket termettek.

A t e m p l o m o k vonzóvá tétessenek; nevezetesen a gyülekezetek helyi igényei szerint az istentisztelet órái czélszerűleg tüzessenek ki, tekintettel arra is, hogy p. o. városban a nagyszámu cselédségnek is alkalom adassék templomba mehetni. A templomok tisztasága, kényelmes, egészséges berendezése, fűtése (sok ember a hideg miatt sem mehet Isten házába, kivált ha meleg ruhája sincs), ma kivált, egyik vonzási kellék; a templomépületben lehet hely az egyházi könyvtárnak, alul vagy mellette a vasárnapi iskolának, egy szoba a lelkésznek, hogy kivált városi népes utczában át bibliával és paláttal, sárban, hóban stb. ne legyen kénytelen járogatni, hanem a templomi szobában vehesse fel palástját; a templom után azonnal ott fogadhassa a hívek közül azokat, a kik lelki szükségből kívánnak hozzá fordulni. — A beszéd tartás alatt felmelegült lelkésznek egészségileg is javára lesz ily intézkedés. Azok a rideg, óriás csűr templomok, melyeken csap, fut át a szél, épen nem vonzó, sőt távolítók. Csin, izlés, egészségesség nem ellenkeznek a puritánizmussal. — Legvonzóbbá teszi a templomot a lelkész buzgó s hű szolgálata, ha maga a lelkész elhagyja szószékét, kötelességét másra bizza, nem csoda ha elhagyják a hívek is. Városokon a káplánosság főoka a templom üresedésnek.

De hogy a lelkész ma már a fokozottabb igényeknek is eleget tehessen, s egészen oda adhassa magát magasztos pályájának, nemcsak kellő tisztelettel, méltánnyal kell őt környezni, hanem felmenteni a mindennapi kenyér miatt aggasztó gondoktól a legtisztességesebb fizetés által, hogy így lelki, szellemi teendői magaslatán röplhessen s a kegyesség, tudomány, s a lelkek üdve mezején eszmény szerint hathasson. A gyülekezet becsülete, jóléte, java egyaránt megköveteli, hogy ha ő sokat, a hitélet teremtését, élénkítését kívánja s várja lelkészétől, adja meg lelkészének mind azt, mi ezt azokra képessé teszi. — Lelkészt, ha lángol, gyülekezet ha áldoz, egymást teremtik, emelik. Nagykorúnak, önállóan csak oly gyülekezet tartható, a melyik legalább ezer forintot biztosíthat évenként lelkészének, s oly tőkét segít elő (ezt már összefogva egyházmegyeileg) hogy 30—40 évi szolgálat után $\frac{2}{3}$ -rész fizetéssel nyugdíjazhatja elagguló lelkészét, azt a ki már nem épít, s helyébe új erőt képes haladéktalanul beállítani. A gyülekezet szent kötelme évenként lelkészéért a papi özvegy s árva-pénztárba is járulni határozott összeggel. A lelkész az emberiség, a társadalom jólétének nagy tényezője mindig, csak a maga szférájában maradjon s ott töltse be nagyságos missióját, az isten és emberszeretet virágai nyiladozandnak békeadó nyomdokain.

A nagy Kálvinról mondja egyik jellemzője (Naef lelkész: Histoire de la reformation, Paris, 1867. 231. l.) „egész élete egy szóba foglalható: kötelesség.“ Ez a kulcsa ma is a lelkészek hatásának.

Önmagunkért.

Sokszor lehet hallani a panaszt prot. egyházi irodalmunk pangása felett. S keressük az okot mindenfelé, csak önmagunkban nem. Visszamegyünk sokszor egészen az iskola-padig, s mintha a hiu francia nép volnánk, önszégeink elpalástolására, ottan állítunk magunknak bűnbakot; feledve, hogy az iskola csak kulcsát adja kezünkbe a tudomány és irodalomnak, de bevégzett tudósokat, annyivalinkább irodalmárokat soha — vagy legfőlebb elvétve — szül.

De hát az élet nagy iskolája, — mely erre kiválóbban van hivatva — miért oly fukar, hogy csak tüneményképen mutat fel egyeseket, kik a tudomány és irodalom fáklyáját lobogtatva kezökben, a protestáns egyházi irodalomnak szentelik életüket?

Erre úgy hiszem, könnyen megtalálhatjuk a feleletet, ha kissé magunkon kívül, és aztán, — az álszemérmert levetkőzve — önmagunkba tekintünk.

Mit tesznek katolikus keresztyéntársaink egyházi irodalmuk felvirágoztatására? . . . Nem tartanak-e fel egyesült erővel társulatokat, melyek részben irodalmi termékeik terjesztésére, részben az irodalmi munkások jutalmazására hivatvák? — S mit teszünk mi! — Pengetjük — ha ugyan pengetjük — az eszmét, hogy tömörülnünk kell végre egy egyházi irodalmi társulat megalkotására; de a kivitelnél rendesen beszorítjuk markunkat, s porba esni hagyjuk a zászlót, mely körül mig áldozatra nem hív — hévvel sereglünk.

Igaz, hogy szegények vagyunk. . . De hát nem méltán feltehetjük-e, hogy még szegényebbek azok, kik az élet anyagi gondjait elnémitva, kizárólag a tudomány és irodalomnak szentelik életüket? Kívánhatjuk-e tőlök, hogy szellemi munkásságok gyümölcsét, csak úgy Isten nevében dobálják ki, sőt még rá is fizessenek arra? . . . Nem természetszerű kötelesség-e, hogy önmagunktól elvont filléreinkkel is gyámolítsuk és buzdítsuk őket? . . . Hiszen a mit nekik adunk, önmagunknak adjuk; munkásságuk bármily csekély jutalmazásával prot. egyházi irodalmunkat mozdítjuk elő. — Áldozunk tehát önmagunkért! — Addig is mig testületileg, egyesült erővel működhetnénk ama szent czélra: egyen-egyen tegyük meg a mit tehetünk.

Több jeles prot. egyházi íróra mutathatnánk, kik hosszú, fáradalmas munkásságukért hirt, nevet igen, de jutalmat nem nyertek mástól mint keblök ama megnyugtató öntudatától, hogy megtették kötelességöket. S ez öntudat hajtja, mozgatja az író-tollat kezökben ma is. — De hát így lelkesítsük-e munkára az ifju nemzedéket; így keltsük-e fel a szunnyadó erőket?

Nem lehet többé, még a szellemi dolgokban sem, — korunknak realis irányát, számításon kívül hagynunk; mert bármily eszményi magaslatra emelkedjünk is: „az élet száraz, hosszú ujjával fenyeget, mondván: kenyér előbb fű, kenyér előbb!“ . . .

E sorok kapcsában szabad legyen egy tehetséges ifju egyházi íróra hívni fel a t. olvasó figyelmét. Ez Kiss Kálmán n.-kőrösi ref. tanár, ki mint előbb szatmármegyei lelkész, fáradhatatlan szorgalommal búvárolva az egyházmegye s egyes egyházak és községek levéltárait: most hosszas kitartó munkássága eredményét a „Szatmári egyházmegye története“ czim alatt adja ki. — A nyomás már meg is kezdetett; de a jóreménnyel szétküldött előfizetési ivenk — úgy tudom — nem a legkedvezőbb eredménnyel tértek vissza, s a munkás szerző talán közel áll ahhoz, hogy nagy terjedelmű munkájára ráfizessen.

Prot. egyházi történelmünk jövendő nagy épületéből egy homokszem is drága, s kötelességünk azt az enyészettől megmenteni... Hátha egy-egy jelentékenyebb alapkö tűnik szemünkbe, melyre önérzettel mutathatunk: ez is a miénk! ez is amaz épületnek egyik lényeges alkatrésze!

Munkáljuk tehát a jelenben a jövőt! — Áldozunk — irodalmi célokra fordított filléreinkkel — önmagunkért!*)

Kisujszállás, 1877. nov. 5.

Illyés Bálint.

A „Rauhes Haus“*)

(Egy belmissiói intézet Hornban.)

Némethon legélénkebb kereskedelmi városán, Hamburgon vitt keresztül utam. E várostól keletre, egy órányira fekszik Horn falu jóformán elővárosát képezve (Ham községgel együtt) Hamburgnak.

Nincs itt helye annak, hogy a német tengeri kereskedés említett jelentékeny, s gazdag városáról bővebben szóljak. Reám nézve, üdítő hatású volt elhagyni az árboczerdős várost, s kirándulni Hornba, hol a belmissió egyik jeles alkotását, a fentcímzett intézetet, megismerni szerencsés voltam.

Mielőtt a nevezett intézet leírásához fognék: jónak látom annak alapítóját, habár töredékes vonásokkal is, bemutatni e Lap olvasóinak. Mert a kegyelemnek Istene, nemes szívé, hitbuzgó embereket használ eszközökül arranézve, hogy az ő „kicsinyjeinek“ ügye, s szent országának terjedése lassan-lassan diadalra jusson.

Az ismertetni szándékolt intézet elfogadó termében, egy arckép vonta különösen magára figyelmemet. Szelid aggastyán könyomatu arcképe volt ez, melynek minden vonásában, a jószág, szeretet és alázatosság volt kifejezve. Aláírva ez volt: Dr. Wichern. I. Ján. V. 4. Életének vezérigéje tehát, ama nevezetes jánosi mondat: „valami Istentől született, meggyőzi e világot, és az a diadalom, mely meggyőzte e világot: a mi hitünk.“ Ezen dicső lobogó alatt harcolt az említett férfi, s ezen zászló alatt győzött is. Életének célját nem forgácsolva szét, keresztyén hitének, s találékony elméjének minden erejét egyetlen téren koncentráltta, ez a belmissió, illetőleg az elhagyott gyermekek és árvák ügye volt. — Zárjel, vagy négy szemközt mondván: nem ártana nekünk protestáns lelkészeknek sem, figyelembe venni azt, hogy az universalis emberek kora lejárt. A kharizmákban is különbség van. Üdvös dolog lenne, ha kiki azon a téren érvényesítené minden erejét, a mely leginkább megfelel hajlamainak, a melyen, kitartással működve, az ideoda kapkodás helyett, nagy és maradandó eredményeit tudnók felmutatni pályafutásunknak. Sajátságos helyzetünkben található némi mentsége annak, hogy sok prot. lelkész, most tudós, majd gazda, most concionator, majd megyei vagy városi bizottsági

*) Itt az idő, hogy a találó „önmagunkért“ megalakítsuk az egyházirodalmi társulatot, sőt önállólag a „magyar protestáns történelmi társulatot“, a zsinat egyetemessé teheti a reformáció emlékünapját nov. 1-ső vasárnapjára, s az akkor gyűlt perselypénz évenként szép összeget adand, mert a 2000 ref., 600 evangélikus egyházak mindenikében csak ha 10 kr. gyűl be is egyremásra, már 260 frt évi jövedelem lesz fordítható a reformáció emlékét irodalmilag örökítő prot. történelmi munkákra. Őseink a reformatorok tenni tudtak, mi, fiaik, szintén akarjunk és tudjunk tenni már.

Szerk.

**) E nagyon érdekes tanulmány komoly figyelmet érdemel, vajha gyűlna bennünk is a hit által élesztett alkotó láng!

Szerk.

tag stb. stb. szóval: minden kitelik belőle, s gyakran olyanná lesz mint a sokágu zsebkész, mely fel van szerelve dugóhúzó, fűrő, véső, fűrész, gomboló s egyéb eszközökkel de utoljára mind az egész, mind az egyes ágak gyengék s kevésbé használhatók.

Wichern most lépett 70-ik évébe. Jelenleg súlyos betegséggel küzd, mely sajnos körülmény miatt, nem részesülhettem abban a szerencsében, hogy őt láthattam, s vele beszélhettem volna. Pedig mondanom sem kell, mily üdvös hatású: nagy és nemeslelkű emberekkel társalogni, oly ügyek felől, melyeknek azok éltokeket szentelték, melyek minket is melegen érdekelnek. A holt szén tüzet kap ilyenkor az eleven paráztól.

Wichern a theológiára készült Göttinga és Berlin egyetemén, majd szülővárosában Hamburgban, a lelkészi vizsgákat letévén, a helyett hogy valamely egyház lelkészévé lenni igyekezett volna: maga alkotott tért jövő működése, egész élete törekvéseinek. A keresztyéni s emberbaráti szeretettől lángoló ifju figyelmét ugyanis, csakhamar magára vonta az a nyomor, mely szülővárosa szegény osztályának gyermekei között tűnt föl előtte. Minden világvárosban megvan az u. n. faex urbis, mely piszkos nyomorteljes lakásokban tengeti életét, s melynek gyermekei, utcai ebekként kóborognak összevissza. A nyomor, tudatlansággal, ez a vallástalanság, s erkölcstelenséggel jár karöltve. Minden államnak legvészesebb ellensége: a pauperismus, mely ellen küzd az emberszeretet, hazafiság, s főleg a keresztyénség, a maga többrendbeli, s ágazatu intézményeivel s eljárásaival, a melyeket a belmissió hoz alkalmazásba.

Wichern tehát, a nyomor embereinek osztályán akart segíteni, a midőn ingyenes vasárnapi iskolát nyitott a szegény, árva, vagy elhanyagolt, és elhagyott gyermekek számára s kevés idő múlva 4—500-ra növekedett tanítványainak száma, s hozzá csatlakozott, 40 önkényt vállalkozó tanító és tanítónő. Ezen működése közben jött azon elhatározásra, hogy az említett osztály, romlásnak kitett, erkölcsileg elhanyagolt, és elvadt gyermekei számára, menházat (Rettungs Anstalt) alapítson, mert azt kelle tapasztalnia, hogy az ily gyermekek megmentésére, a vasárnapi iskola nem elegendő. A mit ugyanis vasárnaponként épített, a kegyelet és szeretet, azt a hétköznapok nyomora és rosz példája lerontotta.

Ily előzmények után nyitotta meg W. Hornban egy gazdag ember által ajándékozott telken és kerti lakban, 1833. novemb. 1-jén 12 árva gyermek számára a Rauhes Haus nevet viselő intézetet (a ház, építője vagy tulajdonosától Ruge's Haus-nak neveztetett s ebből lett mostani neve). Wichern működése azonban itt meg nem állapodott. Meggyőződve lévén a felől, hogy hézagot pótol, hazájának, s az evangéliumi prot. egyháznak használ: lankadatlan buzgalommal apostolkodott hasonló intézetek felállítása s terjesztése körül s néhány év multán, nemcsak Németországban, de Francziában, Angliában és Hollandban is számos ily men- vagy szeretetházak jöttek létre. W. összes tevékenységét, a belmissió vette igénybe. Ösztönzésére alakult Wittenbergben 1848. szeptemberben a belmissiói egyesület, melynek hivatása, minden a belmissiót érdeklő törekvéseket, és társulatokat egységes organizmusba foglalni össze, s ebből folyólag, új meg új vallásos jótékony egyleteket hozni létre; ide tartozik a vallásos értekezések terjesztése, missionáriusok képzése, az ezen pályára készülőknek beneficiumokkal való ellátása stb. Az egyesület székhelyeül Berlin választatott, közlönyeül pedig a Wichern által szerkesztett „Fliegende Blätter des Rauhen Hanses“, cz. lap.

A feltűnő buzgalmu férfiú áldásos működése a porosz kormány figyelmét is magára vonván, az 1848–50 években, különösen P. Sziléziában dühöngött typhus járvány miatt, árván maradt 10,000 gyermek ápolása s nevelése ügyében készítendő javaslattétel bizatott reá; s csakugyan el is fogadtatott javaslata. Majd, számos utazást tett Németországban, mindenütt agítva, az árva és elhanyagolt gyermekek nevelése, s menházak felállítása érdekében 1851-ben Angliában tett utazása után, ismét egy megtisztelő megbízásban részesült a porosz kormány részéről, melynélfogva a börtönöket, s javító intézeteket megkelle vizsgálnia, s azok reformjára nézve kellett javaslatokat készítenie. Ez időtáiban több kitüntetés érte u. m. a hallei egyetem, a theologiae doctor czimével tisztelte meg, majd az egyházi főtanács tagjává lett kinevezve, s a fegy- és javító intézetekre való felügyelettel bizatott meg, a porosz kormány részéről.

Irodalmi működése kizárólag a belmissióra vonatkozik. 1849-ben jelent meg tőle: Die innere Mission der deutsch evang. Kirche (Hamburg). 1844-től fogva szerkesztette, a már említett Fliegende Blättert. Ide sorolhatók számtalan jelentései, az általa alapított intézet működése felől, valamint számos vallási iratai, melyeket az intézet számára szerkesztett. Szóval: a belmissió ezen jeles zászlóvivője oly szerencsés volt, hogy életének kitűzött célját megvalósítva szemlélheti, s hosszú pályája minden óráját, a szent ügy érdekében gyümölcsöztethesse. Nem állott ő hivalkodva, nem dőlt a tétlenség és kényelem párnájára, s valóban bámulatos az ő rendületlen hite, kitartása s munkássága. Nemcsak az intézet jóakarói és pártfogóival, de egykori növendékeivel is évek hosszusorán tartotta fenn a levelezés általi összeköttetést folytonosan buzdítva, tanítva, hitben, szeretetben és reményben erősítve azokat, kik sokszor, a föld legtávolibb részéről felkeresték egykori jóltevőjüket, megmentőjüket. Még csak azt jegyzem meg, hogy a nagy nevű alapító teljes testi elgyengülése miatt, jelenleg fia, Wichern János lelkes áll a R. H. élén, kihez a legszebb reményeket csatolja a közvélemény, arra nézve, hogy jeles atyja nyomdokain haladva, ennek működését folytatva, hasonlóképen buzgó terjesztője lesz Isten országának az ő „kicsinyjei“ között.

(Folyt. köv.)

Csécsei Miklós.

KÖNYVISMERTETÉS.

A föld és a teremtés bibliai elbeszélése.

(3-ik folytatás.)

A következő sorokban bőven előadja Pozzy, hogy „az egek és a föld“ a szent könyv nyelvén: a lények egyetemisége. „A föld“ (háárecz) e földgömb, majd csak a kemény kéreg. Az „ég“ (hassámaim), hasonlóképp több jelentésű, jelent: légkört, a madarak és felhők egét, majd a csillagzatok, nap, hold és csillagok egét, majd végre az egek egét, a hol lakoznak az angyalok és a hova Isten trónját helyezte.

Ezután a könyv II. Fejezetében leírja a földnek a hat nap munkája előtti állapotját. A biblia ide vonatkozólag így szól: „Hanem a föld vala pusztaság és üres; sötétség vala a mélység színén; és Isten szelleme lebegett a vizek színén.“*) E három

*) A mélyen tisztelt ismertető nt. K. J. ur lefordítá Pozzy után Magyarra a Gen. I. fejezet 31. versét, minthogy azonban a lényegesebb helyek úgy is idéztetnek, térszúke miatt mellőzni kellett a fordítást Lapunk 42-ik számában. Szerk.

tétel egymástól elválaszthatlanságát és egyidejűségüket a héber szöveg szavai fejtegetésével megállapítván, így folytatja:

A föld vala thóh u - vá - b ó h u, pusztaság és üres, azaz abszolút egyedüliség állapotjában, minden élet és organismus nélkül. A teremtés után tehát a föld, mint egy végtelen pusztaság tűnt fel: sem ember, sem állat, sem madár, sem csúszó, semmi plánta, semmi zöltség. . . semmi, csupán az üresség és egyedüliség.

A földnek a hat nap munkája előtti állapotjának Mózes általi lerajzolásából, a második vonás az, hogy „Sötétség vala a mélységnek színén.“

E szavak, minden magyarázás nélkül, eléggé érthetők. A pusztaság és sötét föld körül vizek mélysége volt, e felett pedig a végtelen sötétség mélysége. — Hanem ezen meztelenség és sötétség után ime jön az élet és világosság bevezetése.

A második könyv II. Fejezetében az **első nap** van leírva „És Isten szelleme lebegett a vizek felett.“ — Isten szelleme — lelke helyett némely magyarázók a ruahh Elóhím szavakat: „Isten szél, nagy szél“ kitételrel s az egész helyet így fordítják: „És szelek mozgatták a vizek színét.“ S e fordítás régi s meg van az arab fordításban is s Kálvin így jellemzi: A deo frigidum est, ut nulla refutatione indigeat. Az ószövetségben gyakran van szó az Isten szelleméről lelkéről, s az mindig a ruahh szóval van adva. (Gen. VI. 3. Zsolt. XXXIII. 6. Job. XXVI. 13. Ézs. XXXIV. 16. Zsolt. XLIII. 10. Ezék. XXXV. 17. stb.) A ruahh Elóhím sehol sem jön elő oly értelemben, mint itt venni akarják; ha az írásban nagy szélről van szó, ez jön elő: ruahh gedóláh. Jón. I. 4. A régiebb és újabb fordítók nagy többsége is úgy fordítja mint mi; hiszen a másoknak nincs is egész értelme, nem kijelentés.

De ez az Isten szelleme lelke mit csinált? „Lebegett, mozgott a vizek színén.“ Tehát az Isten szelleme — lelke — lebegett a vizek színén. Hogy megértsük, hogy mit jelent e kifejezés, nagy fontosságu eszünkbe venni, hogy Isten szelleme — lelke — úgy van előterjesztve az írásban, mint éltető principium — elv. (Zsolt. CIV. 29. 30. Ezék. XXXVII. 8. XIV. 7. Jób. XXVI. 13. XXXIII. 7.)

Tehát Isten szelleme lebegvén a vizek színén: az életadó elv az, mely a folyó és sötét mélység felett mozgott, hogy oda életet öntsön, a melynek ő forrása. Az van itt kijelentve, hogy ama perczen az Isten szelleme azt tette, hogy behasson az élet a világba egész a pusztaság és ürességig; és hogy „ez élet először a vizek mélységében tűnt fel.“

A második verssel kezdődik tehát a nagy hét munkája kezdetének leírása; és ezen munka fellépése nem a világosság kibocsátása; hanem a vizek mélysége megtermékenyítése.

Nem a 3-ik versnél kezdődik tehát a hat nap munkája elbeszélése; mert ha úgy volna, akkor reggel lett volna nem pedig este, ellenkezőleg Mózesrel, ki így: „És volt este és volt reggel.“

Röviden: a Genesis 2-ik verse azt tanítja, hogy az anyag teremtése után, nem volt semmi nyoma az állati vagy növényi életnek, nem volt semmi száraz, semmi sűgára a világosságnak, hanem Isten szelleme mozgott a vizek színén, hogy azt megtermékenyítse; és hogy ennél fogva a vizek mélységében, a tenger alatti teremtésben kell keresni a mi földünkön a műves élet legelső nyomait.

„És Isten mondta: hogy világosság legyen és világosság

lett. És Isten látta, hogy a világosság jó vala. És Isten elválasztotta a világosságot és a sötétséget. És Isten nevezte a világosságot nappalnak és a sötétséget éjnek. És volt este és volt reggel. Ez volt egy első nap.

A szavak, melyekkel Mózes él, megérdemlik — mond Pozzy — hogy nagy gondal megfontoljuk. Ő nem mondja a Vulgátával, hogy Isten csinálta a világosságot, mintha a világosság anyagi állomány, saját nemű test volna; a mi a tudomány utóbbi felfedezéseivel ellenkeznek. Ő egyszerűen így szól: „Isten mondta, hogy világosság legyen és világosság lett.“ A mi épen nem foglalja magában, hogy a világosság ama perczen teremtett, hanem inkább, hogy az e perczen tétetett először munkásságba. A világosság valóban nem anyagi állomány, hanem az éther hullámozása, minden testekben elterjedt rendkívül finom folyékonyosság. Midőn az éther bármi ok miatt rezgésbe jön, a világosság érzése előáll; ha pedig nyugodt, sötétség van. E hullámozás vagy rezgés, különféle okok miatt előállhat, mint a nap, csillagok, electricitás, égés vagyis vegytani okoknál fogva. Épen nem lenne tehát szabatos azt mondani: a világosság teremtett, minthogy az sem nem test, sem nem állomány, hanem inkább a kezdetben teremtett anyag bizonyos állapotja. S ezért Mózes óvakodik attól, hogy ily hibát tegyen. Ő a maga fellengős nyelvén, nem úgy terjeszti elő Istent, mint a ki teremt, hanem mint a ki mindenható akarata hatása által kiszökelteti a világosságot. „És Isten mondta: hogy világosság legyen és világosság lett.“

Hasonlóképp méltó megjegyezni, hogy Mózes a világosságot a nap megjelenése elébe teszi, minthogy az ő elbeszélése szerint e csillag a negyedik napon tűnt és ragyogott fel az ég boltozatán. Hogy érdemül vagy pirotságul szolgál-e ez szerzőnknek, azt itt nem keressük — mond Pozzy. Csak azt állapítjuk meg, hogy ő szerinte, s ellenkezőleg az ő kora véleményével, — a mi még ma is a tudomány munkáival ismeretlenek általánosan elfogadott hite vagy nézete, — a világosság független a naptól, minthogy az sokkal előbb meg volt, mint ez — a nap — általunk látható lett volna.

Hanem micsoda az este és micsoda a reggel, a melyről ő beszél és a mi a hat nap mindenike munkájának elbeszélése végén mindig előjön?

E kérdésre a felelet, ama kérdésre adandó felelettől függ: Mik a napok? 24 órás napok azok, vagy meghatározhatlan tartamu idők periodusai?

IV. Fejezet. Mi a genesisi nap? Némelyek 24 órásnak veszik, mint Letronne, Chalmer és Buckland; mások időszakoknak, mint: Champollion, Beluc, Cuvier és a mai magyarázók legnagyobb része. — Tegyük hozzá, hogy az első értelem valóban legtermészetesebbnek látszik, mett a „nap“ szónak az az általános jelentése; de meg egy népszerű könyvben mint a biblia, kettő között a legegyszerűbb és legtermészetesebb jelentést kell elfogadni. És ez így is van — folytatja Pozzy — a bibliában az üdvöt tárgyazó dolgokra nézve; hanem a csillagászatot, történetet, földtant stb. illetőleg. . . oda tudomány kell.

Tehát minden látszó okok ellenére ő is kimondja, hogy a teremtési napok nem 24 órás napok, hanem határozatlan tartamu időszakok. Mert, elsőben, ezzel a héber jó m napnak fordítása nem ellenkezik; mert az írásban igen gyakran jön elő a nap időt vagy időszakot jelentve, s erre sok helyeket idéz. És a nap, ily értelemben vevése ellen még a 24 órás napot pártolók sem tesznek ellenvetést. Sőt Hitchcock azt mondja, hogy a

biblia későbbi könyveiben, a héber nyelv legvirágzóbb korában, a zsidók az időszak kifejezésére nem használtak más szót, mint jó m ot.

Ezenkívül az összefüggés feltétlenül ezt követeli. Az első 3 napot illetőleg az időszak tisztán áll; mert akkor még nem voltak idő mérő nagy világítók, s a föld a nap előtt nem foroghatott: s így a napok itt nem lehettek napi napok. De ha akkor nem, később sem lehettek, hacsak önkényes megkülönböztetést nem akarunk tenni ezen napok között, a mi semmikép sem igazolható.

Másodszor, feltéve hogy a genesisi napok 24 órások s nem időszakok, akkor a szent elbeszélés némely körülményein sehogy sem lehet eligazodni. Ime, a hatodik napon Isten csinálta nemcsak az állatokat, hanem még az embert is teremtette és teremtette férfit és nővé. És ha a Genesis 2-ik fejezetét kérdezzük, a hol ezen nap története részletesen el van beszéltve, látjuk, hogy az Ádám és Éva teremtése közt Isten az Édent is plántálta, s oda behelyezte az embert, hogy azt őrizze és mivelje. Sőt e napon Isten még minden barmokat és madarakat is Ádám elé vezetett, hogy azokat elnevezze, a mit Ádám meg is tett. — Röviden: Mózes szerint a hatodik napon történt: 1. a barmok, házi állatok és csúszók teremtése; 2. az Ádám teremtése; 3. az Éden plántálása s az ember oda helyezése; 4. az állatok Ádám előtti megjelenése, s egyenkint elnevezésök, a mire természetesen sok idő kellett; 5. az Ádám mély álomba merülése és az asszony alkotása, — s vele a munka bevégezése.

Miképp történhetett ez 24 óra alatt? Igaz, hogy Isten mindenható: parancsol és lesz. De nem így az ember. Ő elébe határ van vetve, melyet át nem hághat. Tehát fizikailag lehetetlen, hogy emberi képességgel bíró lény mint Ádám, megvizsgálhatott és elnevezhetett volna minden akkor létezett állatot 24 óra alatt.

Harmadszor, Mózes azt mondja, hogy Isten, elvégezvén munkáját hat napon, a hetediken megnyugodott. Nincs a bibliának oly olvasója, a ki ne tudná, hogy a teremtési hat nap és a hetedik nap, melyen Isten megnyugodott, ugyanazon természetűek. Tehát Isten csak 24 óráig nyugodott. Nem; századok folynak, hogy ő nyugszik, mert a tudomány, az ember megjelenése óta, semmi új teremtményt nem birt felfedezni. Már Sz. Ágoston megjegyezte, hogy van egy nap, a hetedik, melynek nem volt estéje, s innen azt következtette, hogy ez a nap egy oly időszak, mely az ember teremtésével kezdődött s végetlenül tart. Ha tehát a hetedik nap egész időszak, a hasonlat kívánja, hogy a hat nap is az legyen.

Negyedszer, a hat nap mindenike munkájának elbeszélése így végződik: „És volt este és volt reggel.“ Mire való ez, ha a „jóm“ rendes napok? Hiszen ezek nem lehetnek este és reggel nélkül. S ezt nem szükség mondani. Tehát a van az este és reggel ismétlésével kifejezve, hogy mindenik időszaknak volt estéje és reggele, kezdete és vége, mely azt a többitől megkülönböztette. Ez állítást igazolja az, hogy „este és reggel“ a hetedik napnál el van hagyva, mert ez még nem ért a határhoz. Dávid is ily értelemben használja az estét és reggelt (VIII. 26. és 14.) Egyébiránt mi természetesebb, minthogy minden időszak vége és kezdete „estének és reggelnek“ vagy „reggelnek és estének“ neveztessek, a mint t. i. a héberek módja szerint vagy nem a szerint fejezzük ki magunkat. Miként minden napnak, úgy a földtani minden időszaknak is van támadata és enyészete.

Ötödször, a „jóm“-napnak ugyanily jelentése van — mert más nem is lehet — a Gen. II. 4. versében. Itt, a teremtés műve részletezése után, így szól Mózes: „Ilyenek az ég és föld kez-

detei, a mikor azok teremtetek, a z o n n a p o n, midőn az örök-kévaló Isten alkotta az eget és földet." A mi fordításunk — a francia — mond Pozzy — így adja: „a mikor (quand) az Örökkévaló Isten...hanem a szöveg szerint úgy van: a z o n n a p o n — b'-jóm.*) Lehetetlen itt 24 órás napot látni, mert itt a teremtés hat napjáról vagy szakáról van szó. Ezután idéz Pozzy az öt könyvből hasonló helyeket.

„Hanem — ellenvetik — ha ez a Genesis szövege értelme, hogy esik, hogy annak feltalálására addig kellett várni, míg a tudomány, hosszú és fáradsalmas kutatás után összeállította gömbünk földtani múltjának történetét?“

Ha így állana is a tény, az abból vont ellenvetés még sem birna semmi erővel. Ha vallási főigazságról volna szó: akkor nehéz volna érteni a hosszú várokozatást, s méltó gyanút keltene. Hanem miről van itt szó? Világkezdeti tanról, melynek a vallás céljával nincs szoros egybekötötése. A kijelentés alapigazságait az őszinte kereső könnyen megtalálja. Hanem a segédigazságokat nem könnyen s rögtön. E kimeríthetlen bányában mindig van felfedezni való. A biblia egy kincstár, melyből ó és új húzható. Tehát, ha amaz ellenvetés tényen alapulna is: ez ellenvetés nem lehet jogos.

De nem alapos Az nem áll, mintha a Genesis első fejezetében levő napnak adott „időszak“ jelentés, csak a 19-dik században szükségből feltalált magyarázat volna. Feltaláljuk azt már a zsidók között József és Filónál. Sz. Ágoston is állítja, hogy a teremtési hat nap nem volt hasonló a mi napjainkhoz. Így vélekedett Athanáz és Origenes. Egy apostoli atya, Barnabás pedig minden napot ezer évi tartamúnak mondott... Tehát már régen a földtan felfedezései előtt a genesisi napokat időszakokul vették.

(Folyt. köv.)

Könyves János,
ref. lelkész.

K Ü L F Ö L D.

Németország.*)

(Missió-ügy. Thudichum egyházjoga. Egy könyvecske. Protestáns egyleti gyűlés. Valláserkölesi hanyatlás. Vasárnap-ügy. Egy schweizeri orvos. A kulturharcz. Hannover. Stromburg lelkész.)

A nyolcz önálló nagyobb német missió-társulat kilenczre szaporodott. Brecklumban f. é. ápril havában szenteltett fel s nyitattott meg az új missió-ház 12 növendékkel. — Hiába! a schleswig-holsteiniak önállólag akarnak működni a missió terén. — Kilencz missiótársulat fentartása még a 40 milliónál több lelkét számláló gazdag Németországnak is sok egy kissé. Bizony, ha e kilencz társulat mind élni sőt virágozni akar, előbb-utóbb ama baptista lelkész példájára kell utasítania hitküldéreit, kit megtanított a szükség arra, hogy miként kell bitfelei pénzét kimélni a missió szolgálatában. Említett lelkész, mialatt Indiában szolgálta a missió szent ügyét, tömeges látogatásban részesült egy napon az új hivek részéről, kik így szóltak hozzá: „templomra és iskolára van szükségünk!“ — „Nagyon örülök rajta“ — viszonzá ő — „remélem, hogy mihamarabb felépítitek.“ — „Mi? — mi nem tehetjük!“ — „Dehogyan nem!“ — „S ön nem akarja?“ — „Én? — Nekem nincs szükségem a templomra. Meg vagyok elégedve, ha szép időben egy fa alatt ülhetek.“ — „De néha esik.“ — „Nos, úgy építkeznetek kell, hogy az esőtől óva legyetek.“ — „Miként kezdjük el?“ — „Egyszerűen. Ti mindnyájan tudtok dolgozni. Rajta hát! Emeljétek fel a falakat, majd én fát adok a tetőhöz és ajtóhoz.“ — És úgy lön. Hiszen ez új keresztyéneknek éppen nincs szükségök göth idomu székes egyházakra.

Thudichum Frigyes tübingai jogtanár egy művet adott ki, melynek czime: „A 19-ik század német egyházjoga“ — „Deutsches Kirchenrecht des 19 Jahrhunderts“ (1. Bd., Leipzig 1877. Duncker u. Humblst VIII. 440 S. gr. 8. 8m. 40.) — Ugy tetszik nekem, — miután a könyvnek kissé hosszúságú ismertetését végig olvastam, hogy a tudós szerző bátran oda nyomathatta volna könyve fedelére jelige gyanánt e szavakat: „az állam mindenható, az egyház neve pedig „hallgass“ „engedelmeskedjél.“ — Érdekes felemlíteni, hogy a liberális szerző nem nagyon szabadelvűnek mutatja magát midőn kimondja, hogy „azon izraeliták, kik szombaton nem akarnak hivatali teendőket végezni, semmi igényt nem tarthatnak az államhivatalok legnagyobb részére, mert az ő kedvökért nem lehet egy hétből két napot nélkülözni.“*) Védelve alá veszi szerző az anyakönyveknek állami hivatalnokok általi kezelését. — Talán nem akarja tudni, hogy ez így költségesebb lesz az államnak, s emellett még az is megtörténik, hogy ha a falusi birónak valami tudnivalója lesz, a szomszéd városba kell érte fáradni, hol a nagyságos urral hamarjában talán még beszélni sem lehet, mert asztalnál ül, vagy vadászaton van. — A szerző sok furcsa állításai közt ez is ott van: „egy politikai községnek sem szabad megengedni, hogy egy vallásos egyesület bármely temetőrészt kizárólag birtokoljon.“**)

Egy könyvecskére vagyok bátor még felhívni e Lap olvasóinak figyelmét, czime: „Die Opfer der Wissenschaft oder die Folgen der angewandten Naturphilosophie. Drei Bücher aus dem Leben des Prof. Deseno“, mitgetheilt v. Alfr. de Valmy (Leipzig 1877 Barth (90 S. 8) 2 mk.) — Gúnyolja e könyv azon gőgös balgaságot, mely a modern természettudomány népszerűsítésében s alkalmazásában akarja feltalálni az emberi nem paradicsomi boldogságát. — A modern párisi élet regényes történeteinek egész sorában tárja fel s teszi nevetségessé azon oktalan szédelgést, mely a nagy világ fiait szélvészkeént sodorja örvényből örvénybe. — A darvinizmust és häckelianizmust kedélyes gúnnyal ostromozza szerző, s jó humorával még ellenfeleleit is kibékíti maga iránt.

A most folyó németországi liberális mozgalom egyik fénypontját képezi azon gyűlés, melyet f. é. október hó 10-én Berlinben tartottak a német protestáns-egylet képviselői. E gyűlés adatai szerint a beiratkozott protestáns egyleti tagok száma eddigelé 7500. — Ha ez országos lán, — melyet liberalizmusnak nevezgetnek***) — nem volna, egy német író szerint teljesen képtelen valamit tanulni, végtelenül sokat tanulhatna azon egy tényből, hogy a szocziáldemokraczia, a maga terjesz-

*) Ezt a pusztá formai dolgot a haladó (?) zsidóság meg is tehetné, a valódi haladást óhajtók hajlandók is a szünet napját egy napon tartani az ujszövetségi hivekkel. Szerk.

**) Barátjai vagyunk, h vált hol új alakul, a közös temetőnek, főleg kellő beosztással, de az a tilalom „nem szabad“, megszorítása az egyház testületi s ősi jogának. Szerk.

***) Az olyfajta liberalizmus, mely elveti az isteni kijelentést s bibliai alapot, jó magyarul így adható vissza: féktelenelvűség. Szerk.

*) A mi — Károli-féle — fordításunk, mintha a geologia nyelvén szólana, úgy adja: „a mely időben“; hanem Tremellius szöszereint, de azért helyesen így: „quadie“.

K. J.

**) Az egyhangúság mellőzése végett szakítjuk meg a G. A.-egyletről szóló különben igen érdekes tudósítást. Szerk.

kedését illetőleg, sokkal inkább az egyház szétbomlására alapítja reményét, mint az anyagi nyomorra. „Das geistige Elend ist aber auch gross genug“ teszi hozzá Luthardt lapja.

Gúnyosan jegyzik meg az ultramontán lapok, hogy a róm. kath. templomokat hatvanszorta jobban látogatják Berlinben, mint az evangélikusokét. — Fájdalom, ez állítás nemcsak Berlinre nézve igaz, hanem más nagy városoknál is. Boroszlóban p. o. 75,000 r. kath. között 28,000, míg 150 000 evangélikus közül körülbelül csak 7,000 látogatja a vasárnapi istenistiszteletet.

A német izráeliták buzgóbbak, vallásosabbak, egyháziabbak ma mint valaha. Az ótestamentom e hívei ma már szabadságot vesznek magoknak arra, hogy nyíltan gúnyolják a keresztyén világnézetet.*) Vajjon nem erkölcsi öngyilkosság-e a modern keresztyének azon eljárása, mely a keresztyén hit rombolása által segédkezet nyújt elvellenek?

Mind sűrűbben emelkednek panaszhangok az erkölcsi romlottság nagymérvé s terjedése fölött, a német sajtóban. A bordélyházak Berlinben s Berlinen kívül szaporodnak. Az öngyilkossági esetek már alig okoznak föltűnést. Valóban szomoru jelek!

Egy neufchâteli (schweizi) orvos éles beszédet tartott nem régen a „rosz erkölcselen irányu sajtó“ ellen. „Szégyenpir szállt arcunkra“ — mondja a nemes tudósító — „midőn a sok felhozott példák közt, ledöbb a német sajtóból volt idézve.“

A hesseni herczegségről kedvező híreket irnak. Az itt tartott körzsínatok (Dekanats-synoden) csaknem kivétel nélkül komoly határozatokat hoztak a Vasárnap megszentelése — s az erre vonatkozó államtörvények szigorúbb kezelése s végrehajtása ügyében.

Az ügynevezett kulturharcz vivatik most Németországban. A császár, a mint látszik nem barátja az egyházpusztító áramlatnak, de a kormány ehhez szít. Ama kritikus helyzetek egyike ez, midőn az orthodoxok a császár nyilatkozataira hivatkoznak védelmi harcukban, a modernnek pedig a kormányban biznak, s ennek védelme vagy elnézése alatt naponként vakmerőbbek.

Hannoverből írják, hogy a középpárt, melyet egyházi kormánypártnak nevezhetünk, ott növekedőben van.

A Lüneburg melletti Scharnebeck lelkészének Stromburgnak ügye, és az egyházi pártok foglalkozása tárgyát képezi. — Nevezett lelkész elmozdított hivatalától a miért a régi esküformát használta. A scharnebeckiek rendkívül el vannak keseredve e letételért, úgy hogy ez időtől a házasságkötések egyházi áldás nélkül történnek, a templom látogatatlan, az ujszülöttek keresztelés nélkül maradnak. Visszás dolog egy protestáns állam kormánya részéről ily szigorral járni el hitfelei irányában, midőn a róm. kath. és zsidó esküformákra meg alig gondól valaki.

Sarkad.

Nagy Imre,
ref. segédlelkész.

K Ü L Ö N F É L É K.

— Általános chorálkönyv az összes magyarhoni ág. hitv. evangélikus egyházak számára különös tekintettel a használatban levő magyar, tót és német énekes könyvekben előforduló egyházi melódiákra, négyszólamulag s közbenjátékokkal ellátva szerkeszté Nagy Lajos a nyiregyházi evang. egyház

*) Egy közeli fővárosbau, hir szerint, az evangélikusok díszterme nyitattik meg (tán pénzért?) a mozaizmus fejtegetése s tudományos hirdetésére.
Szerk.

főorgonásza s énekvezére. Templomi, iskolai s magánhasználatra orgonások, énekvezérek, tanítók, képezdészek és a choráljáték minden rangu kedvelőinek. A szerző tulajdona. Kapható szerzőnél Nyiregyházán, bolti ára 6 frt 50 kr. Bizományban Táborny és Parschnál Budapesten. — Az értékes és szép kiállítású mű ajánlva van Zsedényi Edének. Tartalmaz 352 zenésített énekdarabot. A szakértők s műbarátok figyelmét megérdemli; a választékoság, gondosság, a történelmi jegyzék egyes daraboknál, s általában a buzgó fáradság mind megannyi vonások, mik szerkesztő érdemét ékesítik. A prot. egyházi zeneirodalom egy művel gazdagodott. — N. L. ur tudatja, hogy jelen műve még egy darabig nála (Nyiregyházán) előfizetési áron, 5 frtért kapható. Megjegyeztetik az is, hogy e chorálkönyvhöz utólag mellékelte egy lap, tartalmazván két chorált Gáspár János hangtéte szerint, mivel a 76. és 115-ik számú chorálhoz tévedésből tételt Gáspár J. neve.

— A hit győzelm e. (Ily feliratu egyházi beszéd tartott Budapesten a reform. templomban. Lásd Prot. e. s i. Lap 44, sz.) A hit, melyet alanyi gondolkodás ezer változóka szerint kiki „legyen bár pap vagy világi“ maga alkot magának, ha nem egyezik azzal a hittel, a mit az apostolok hirdettek, győzelmet a világon nem vehet. A hit, mely „semmi korlátot nem ismer“ sem önnön elméjének gyarlóságát, sem az azt segítő isteni kijelentést: barangolhat kietleneken, diadalt a lelkeken nem vehet. Az a hit, mely elhagyja az „írást, a bezárt kánont, az ó és ujszövetséget,“ féktelenelvűséget szülhet, mely mellett mindenki „maga alkotja“ valláserkölcsei világnézetét; az evangéliomot „nem az evangéliomban“, hanem másutt kutatja stb. tarkabarkaságok szívárványa lehet az ily hit, de győzelmet nem vehet. A reformáció nem ily hittel győzött. „A Krisztusnak közönséges anyaszentegyháza a szentírásban tökéletesen előadva találja valamelyek tartoznak mind az idvességes hitre, mind az Istennek tetsző életnek helyesen való rendelkezésére.“ (Helv. conf. I.) Isten népét semmi más nem kötelezi mint az Istennek ígéje. Amerika legnagyobb élő hittudósa, Hodge, helyesen tanítja: „Ha mi szilárdan megállunk a szabadságban, melylyel Krisztus bennünket megszabadított, ragaszkodnunk kell azon elvhez, hogy vallás és hit dolgában egyedüli tekintély, a mi a lelkiismeretet kötelezi, a szentírás.

— Genf, A vasárnap megszentelési „genfi társaság“ 13-ik egyetemes gyűlése 1877. jun. 19-én megtartván, 12-ik Jelentése nyomtatva (8r. 531 l.) megjelent. A genfi kántonban magában 6000 példány vasárnapügyi irat terjesztetett szét. A „vasárnapi ének“-re 44 pályázott, az első díjat 100 frank Monod Tódor nyerte el. A napszamosok heti bére fizetésének idejéül péntek este találtatott legcélszerűbbnek. A „Vasárnapi Tudósító“ czimű lap 3500 példányban nyomatik, egy szám ára 10 centimes. A Társaság 2 év alatti kiadása 19,624 frank 95 centimes.

— (Halálozások.) Árvai Sándor református lelkész Péterszegen, — Lorinczi Dénes reform. lelkész Vaján (34 éves korában), — Bata Bálint református lelkész Zádorfalván (57 éves korában) elhunytak. Béke az elköltözötteknek!

Balogh Ferencz, felelős szerkesztő és kiadó.